

ε'.) Υπὸ τὰς ἐπόψεις «ἀδιμοῦ, μορφῆς (τύπου) καὶ γλώσσης» περιορίζει μονομερῶς καὶ διὰ στερῶς τὰ διδάκτυκα μαθήματα. Τὰ θετικὰ πράγματα ἔτιγαγεν ὑπὸ τὴν κατηγορίαν τῆς γραμματικῆς. Ή θοղσκεία οὐδαμῶς ὄφελός εἰς τὰ τυτικὰ μαθήματα.

Υπεβαλλόντως παρημέλει ὁ Πεσταλότος τοῦ ἔξιτερικοῦ του. Περὶ παιγνιάματος μαθημάτων ὅλιγον ἐμερίμνα, ἐν γένει παρ' αὐτῷ οὐδὲν ἀκριβῶς ἐδιδάσκετο. Ἡ Ἑλλεψις παιθαροχίας καὶ τάξεως ἐφαίνετο καὶ ἐν τῇ διευθύνσει τῶν ἴδρυμάτων τουν. Ἀλλ' ὅμως πᾶσαι αὗται αἱ Ἑλλεψις θεωροῦνται μηδὲν ἀπέναντι τῆς σιδηρᾶς; αὐτοῦ θελήσεως καὶ τῆς ἀητήσεως δυνάμεως τῆς ἀγάπης του τῆς μηδέποτε ἀποκαρπούσης;

B. Μαθηταὶ τοῦ Πεσταλότον.

1. ΦΕΛΛΑΕΝΒΕΡΙ (1771—1844).

1. Ο Φίλιππος Ἐμπιανούρι Φάν Φέλλενβεργ ἐκ Βέρονης (ἐπὶ βραχίον χρόνον ἐν Μόνχεν—Πούχσε πρακτικὸς διευθυντὴς τοῦ Πεσταλοτσείου ἰδρυμάτων) ὡρούσε τὸ 1801 ἐπὶ Χόρβιλ κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Πεσταλότον σχολείου πτωχῶν, ὅπερ συγχρόνως ἐπρεπε νὰ ἦναι σχολείον δι' ἐπαγγέλματα. Ο Φέλλενβεργ ἔδρα δύος πρακτικῶν. Τὸ δόγμαν ὑπὸ τὴν συνετήγη αὐτοῦ διεύθυνσιν ἔβαντε κατ' εὐχήν. Μέχρι τοῦ 1832 ἐμιρφιώθησαν διορθών ἐν Χόρβιλ τεχνῖται η ἀγρονόμοι τετρακόσιοι πτωχοὶ παῖδες. Ο Φέλλενβεργ ἦτο πιστὸς χοιοτιστὸς καὶ ἐμόρφωσε καὶ τοὺς τροφίμους του ἐν γοιασιανικῷ θοῃσκευτικῷ πνεύματι.

2. Ἀνεκτίμητος βοηθὸς τοῦ Φέλλενβεργ ἀξιος μνείας εἶναι δι' Ιωάννης Ιάκωβος Βέροι (1790—1855). Ος νιὸς πτωχοῦ διδασκάλου ἐν κόμη ἔη κατ' ἀρχὰς ἐπαγγελλόμενος μικρὸς ἐργασίας, εἰκοσαέτης δὲ ἦλθε πρὸς τὸν ἐν Χόρβιλ Φέλλενβεργ, ἐνθα ἐπὶ 23 ἔτη διῆγεν ὑπὸ σκληροῦς συνθήκας. Οφειλεν ἱμέρας τε καὶ νυκτὸς νὰ ἦναι πάρα τοῖς παισι, νὰ καθιδηγῇ αὐτούς, καὶ αὐτὸς δὲ ἴδιος ἐπὶ μισθῶ νὰ ἐργάζηται. Τὴν ὁργατικὴν οὐρδιού τῆς διδασκαλίας μετὰ τῆς ἐργασίας, ἵσ τὴν μὲν Ἰδέαν διατυπώσει, τὰ

δὲ μέσα δ. Φέλλενβεργ ταρσόγεν, Επραγματοκοίησε κατὰ τὸ δυνατὸν δ. Βέρι. Τὰ ἔσθδια τῆς Ἐργασίας ἐκάλυπτον πραγματικῶς τὸ μέγιστον μέρος τῶν ἐκταιωντικῶν δαπανῶν. Οὐ πρακτικὸς Βέρι ἐγένετο ὑπέροχον διευθυντής διδασκαλεῖου καὶ ἐπὶ εἴκοσιν ἡτη διηγήθη τὸ διδασκαλεῖον ἐν Κρώντολίγγεν παρὰ τῇ Βόδενσε. «Προσεύχου καὶ ἐργάζου» ἦτο τὸ σύμβολόν του.

Κατὰ τὸ δὲ Χόφμπιλ πρότυπον ἰδρύθησαν πολλὰ σχολεῖα (Βέριεια σχολεῖα ὀνομασθέντα), ἀτινα ἐν μέρει λίαν χιλιοφόρως ἔδρασαν.

2. ΓΙΡΑΡΔ (1763 – 1850).

1. Ο Φραγκισκανὸς πατὴρ Γρηγόριος Γιράρδ, τῇ πρότασει τοῦ ὅποιου τὸ 1811 ἔξεφράσθη τῷ Πεσταλότσῃ «ἡ ἐνγραμμοσύνη τῆς πατριόδος», ἵτο διδασκαλος ἐν γυμνασίῳ καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ ἐπιθεωρητὴς τῶν δημοτικῶν σχολείων τῆς πόλεως Φράιμπουργ (Ἐλβετίας). Ύστερον προσεκλήθη ὡς πρῶτος καθοἰκὸς ἱερεὺς εἰς Βέρνην. Τὴν ἴδιαιτέραν του προσοχὴν ἀφιέρωσεν εἰς τὰ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἵτο Ἑλλειψις καταλλήλων διδασκάλων, μετέβη εἰς Ἰφερτεν πρὸς τὸν Πεσταλότσην καὶ κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἐφήμιοσε τὴν ἴδεαν, ἵν δὲ Πεσταλότσης εἶχεν ἐπιζητήσει νὰ πραγματοποιήσῃ ἐν Στάντς, ἵτοι τὴν ἀληλοδιδακτικὴν μέθοδον. Οἱ πρεσβύτεροι προκεχωρημένοι παῖδες ἐχρησιμοποιοῦντο πρὸς καθοδήγησιν τῶν νεωτέρων καὶ ἀδυνατωτέρων μαθητῶν. Οὕτω πολλοὶ ὄμιλοι παιδῶν ἥδυναντο ὑπὲρ δλίγον διδασκάλων νὰ διδάσκωνται.

2. Η μέθοδος τῆς ἀληλοδιδακτικῆς διὰ βοηθῶν ἡ πρωτοσχόλων καλεῖται συνήθως «σύντημα τοῦ Μπέλλ – Λαγκάστερ». Δύο "Αγγλοι, δὲ Ανδρέας Μπέλλ καὶ δὲ Ιωάννης Λαγκάστερ, εἰσῆγαν αὐτὸ συγχρόνως σχεδὸν μετὰ τοῦ Πεσταλότση. Ο μὲν Μπέλλ τὰς πρώτας του δοκιμασίες ἔκαμεν ἐν Μάδρας εἰς στρατιωτικὸς παῖδας, δὲ δὲ Λογκάστερ ἐν Σούθβαρρ (Λονδίνον). Η μέθοδος τοῦ Μπέλλ – Λαγκάστερ ἐνεποίησε μεγάλην ἐντύπωσιν. Εἰσήχθη ἐν Αγγλίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Δανίᾳ. Έν Γερμανίᾳ οὐδεμιᾶς ὑποδοχῆς ἔτυχεν, ἀν καὶ δὲ πολὺς Ναόροπ († 1846 ἐν

Μύνοτερ) πρὸς σύστασιν τῆς συνέταξε δύο συγγράμματα, (1. Εἰς μόνος διδάσκαλος μεταξὺ χιλίων παίδων· 2. Ἀνδρέας Μπέλλ καὶ Ιωάννης Αλαχάστερ). Τοιαύτη μέθοδος δὲν ιδύνατο νὰ γίνῃ ἀσπαστὴ παρὰ τοῖς Γερμανοῖς.

Ι. ΦΡΑΪΒΕΛ · (1782 — 1852).

1. Ὁ Φρειδερίκος Φραιβέλ ἐκ Σβάστιουνδ — «Ρόδολ-
σταδι τῆς οὐσίας εὐαγγελικοῦ ἱερέως. Προφόρως στεφηθεὶς τῆς
μητρός του, ὑπέτη ὑπὸ μητρούν χαλεπὴν σκληραγωγίαν.
Μετὰ τὸν μαθητικὸν βίον ἐγένετο ἐν Φράγκφουρτ παρὰ τῷ
Μάιν δημοδιδάσκαλος, εἶτα δὲ οἰκοδιδάσκαλος. Τὸ δὲ 1808
μετώκησε μετὰ πολλῶν τροφίμων του εἰς Ἰφερτεν, δῆπου
ἐγένετο «μαθητής καὶ διδάσκαλος συγχρόνως» παρὰ τῷ Πε-
σταλότσιγ. Ἐν Ἰφερτεν διέμεινεν ὁ Φραιβέλ ὑπὲρ τὰ δύο
ἔτη. Βραδύτερον ἐγένετο διευθυντὴς τοῦ δραγανοροφείου
ἐν Βοῦργδορφ (Ἐλβετία). Ἐνταῦθα κατενόησεν ὁ Φραιβέλ
τὴν σπουδαιότητα τῆς πρώτης ἀγωγῆς καὶ τὴν ἀνάγκην
τῆς μεριφώσεως ἴκανῶν μητέρων. Τὴν πᾶσαν δὲ προσεχήν
του καὶ φρεντίδα ἔδωκε διὰ τὴν πρώτην παιδικὴν ἡλικίαν,
ἴδρυσας ἴδρυματα, ἅτινα αὐτὸς ὁ ἴδιος «παιδικούς κῆπους»
ἐκίλεσεν. Ἐν τοῖς παιδικοῖς τούτοις κῆποις προετίθετο ν'
ἀναπλάσῃ τοὺς νηπίους παῖδας ὡς τὰ νέα φυτά ἐν τῷ κή-
πῳ, τούτους νὰ ἔχῃ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν καὶ νὰ δύσῃ εἰς αὐ-
τοὺς ἀνάλογον καὶ προσήκουσαν ἐνέργειαν.

2. Τὸν πρῶτον παιδικὸν κῆπον ἴδωσεν ὁ Φραιβέλ ἐν
Βλάγκενβουνδ (Τύροιγγεν). Ἐδίδαξε γυναικας καὶ νεάνιδας
καὶ οὗτως ἐμόρφωσε νηπιαγωγοῖς. Νηπιαγωγεῖα (παιδικοὶ
κῆποι) ίδρυθησαν ἐν Γαλλίᾳ, Βελγίῳ, Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν ἄλ-
λαις χώραις.

«Ἡ ἰδέα τοῦ Φραιβέλ, καθ' ἓαυτὴν εἶναι ὑγιὲς καὶ καρ-
ποφόρος. Ψεκτὸν μόνον εἶναι α' .) διτὶ οἱ παιδικοὶ κῆποι
τοῦ Φραιβέλ στρεφοῦνται θετικῶν χριστιανικῶν διολογιῶν,
β'.) διτὶ οἱ παῖδες ὑπὲρ τὸ δέον εἰς παιδιὰς ἀσχολοῦνται καὶ
ἄγαν πρωίμως ἀποβάλλουσι τὴν παιδικὴν τῶν φυσικότητα.

Ι. ΦΟΝ ΤΥΡΚ (1771 — 1846).

1. Τέλος δικαιοτικῶν συμβούλων Καρολωφ Χριστιανῆς Γουλιέλμου φόν Τύρος ἔχ Μάινιγγεν παντεύθη τὸ 1800 ἐν Μέκκλενβούργῳ — Στρατηγὸς ἡ διεύθυνσις τῆς ἀγροτικῆς ἐκπαίδευσεως. ‘Ο φάν τύρος ἐνόπεν τούτῳ ὁ νομικὸς δὲν εἶναι ἐκ γενετῆς πάντα εἶδω.’ τούτου ἐνεκα μετέβη πρὸς τὸν Ἐλβετίαν Πεσταλότσην. Μετὰ δευτέραν ἐπίσκεψιν παρὰ τῷ αεβαστῷ διδασκάλῳ Πεσταλότσῃ (1808) ὕδρων ἐν Βεβέν παρὰ τῇ Γένφερσέ εἰκαΐδευτῃσιον, εἰς τὸ διοῖον μᾶιστα ἐνεπιστεύθη ὁ Γουλιέλμος φὲν Χοῦμβολδτ τὸν νίδον του. Τὸ 1815 ὁ φόν Τύρος ἐγένετο ἐν Φράγκφουρτ κυβερνητικὸς σύμβουλος, τὸ δὲ 1817 διάδοχος τοῦ Νατόρ π ἐν Πότσδαμ.

2. Υπὸ τοῦ Πεσταλότση παρακινηθεὶς ὁ φόν Τύρος, ὕδρων ἐν Πότσδαμ πολλὰ δραφανετροφεῖα. Λιὰ δὲ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἐκ Μύνχεν — Βούχσες ἀνσιωδῶς συνετέλεσεν, ὅπως τὰ πορρὰ διδίγματα τοῦ διδασκάλου του περαιτέρῳ διαδοθῶσι καὶ καιροφορθῆσαν. Αὐτὸς πρώτος εἰσήγαγεν ἐν Πρωσσίᾳ τὴν Πεσταλότσειον λογιστικὴν ἡ διοικητικὴν μάθησιν. Λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ἐπεδίωξε νὰ διαδῶσῃ. ἐν Γερμανίᾳ τὴν οἰροκομίαν καὶ νὰ εἰσαγάγῃ αὐτὴν ἐν τοῖς διδασκαλεῖοις.

Γ. “Εμμεσοὶ Πεσταλοτσιανοί.

I. Διακρεπεῖς καθολικοὶ παιδαγωγοί.

1. ΟΒΕΡΒΕΡΤ (1754 — 1826).

1. ‘Ηρετης τοῦ Παιδαγωγὸς τῆς περιφερείας Μόνστερ κυρίος εἶναι ὁ Βερνγάρδος “Ἐρρίκος” Οβεργύβεργ, γεννηθεὶς τῇ Ἰη Μαΐου 1754, νίδος ἀπόρων μικρεμπόρων ἐν τῇ ἀγροτικῇ τάξει τοῦ Χαϊκελ. (“Οσναβρύκ”). “Οπος ὁ Πεσταλότης, οὗτος ἵτο ὁ μικρὸς Βερνγάρδος κατά τε τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα ἀσθενὲς παιδίον, ὅπερ ἀπὸ τοῦ πέμπτου ἔτους τῆς ἡλικίας ἤρξατο φοιτῶν εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ὅπτῳ ἀλφαβητάρια κατηνάλωσεν, ἔως οὐ μάθη ἀνάγνωσιν. Εἰργάζετο ὥμος ἐπιμελῶς ἐν τῷ ἀγροτικῷ σχολεῖῳ προβιβασθεῖς εἰς πρωτόσχολον (βοηθόν). Πρωίμως ἀπεφάσισε νὰ

γίνη κληρικός. Τῇ βοηθείᾳ τῆς μητρὸς κατώρθωσε νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ πατρὸς τὴν συναίνεσιν πρὸς περαιτέρῳ σπουδάς. Ὁ ἀνακτορικὸς ἱερεὺς ἐν τῷ ἐνοριακῷ χωρίῳ Βούτλαγε ἔδιδασκεν αὐτὸν λατινικὸν καὶ μαθηματικά. Ἡδη δεκαεπτατης ἐνεγράψῃ εἰς τὸ Φραγκισκανὸν γυμνάσιον, διαπρέψις ἔτι ἐπικελεῖται, ἐπιτυνγκά καὶ παραδειγματική σιμπεριφορᾶ. Ἀσφένιος θάλασσετό τις αὐτὸν διὰ τὸ Τάγμα. Ἐπειδὴ διπλούς ἐτερεῖτο κλίσεως πρὸς τὸν καλογηρικὸν προσεριθμόν, ἡ συνετὴ μήκηρ του ἀπέτρεψεν αὐτὸν. Τὰς θεολογικὰς αὐτοῦ θεούδας διῆνυσεν ἐν Μύνστερο μετὰ καταπληκτικῶς εὐνοϊκῶν ἀποτελέσματος, εἴτα δὲ ἐγένετο ἀνακτορικὸς ἱερεὺς ἐν "Ἐρεζοβίγκελ καὶ Κρίς Βάγενδορφ, ἔχων μισθὼν ἐνεργήσαντα μάρκας (ἐκτὸς ἑλευθέριας τροφῆς καὶ κατοικίας). Ἐγενέθη ἐκαλλιέργητεν δὲ "Οβερβεργ τὴν Ιδιορυζαν του πρὸ, διδασκαλίαν τῆς νεολαίας. Ἀνέλαβεν ἄντι τοῦ προβεβηκότος τῇ ἡλικίᾳ ἱερέως τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν καὶ ἀπέκτησεν ἔκτακτον εὐδέρειαν ἐν τῇ κατηχήσει. Ἀπέθανε τῇ 9ῃ Νοεμβρίου 1826.

2. Ὁ "Οβερβεργ ὁς γενικὸς διδάσκαλος. α'.") Ὑπουργὸς καὶ γενικὸς ἀντιπρόσωπος τῆς ἡγεμονικῆς ἐπισκοπῆς τοῦ Μύνστερ ἥτο περὶ τὸν χρόνον τοῦτον δὲ πλείστουν λόγου ἀξιος βιοδόνος φὸν Φύρστενβεργ († 1810). Ὡς διευθυντὴς τῆς δημοσίας ἐκτιθεντεως ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Μύνστερ ἐμερίμνα κυρίως περὶ ἀνυψώσεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Οἱ διδάσκαλοι τῆς περιφερείας τοῦ Μύνστερ ἦσαν τότε διεργαζόμενοι τεχνίται, ὡς ἔτι τὸ πλείστον ἦταν καὶ ἐπὶ ἡμερομισθίῳ ἐργαζόμενοι. Τὰ οἰκήματα τῶν σχολείων ἦσαν στενά, χαμηλά, ενδωτιῶντα καὶ πνιγμά. Ἡ εἰς τὸ σχολεῖον φοίτησις ἐγίνετο μόνον τὸν χειμῶνα. Ἡ διδασκαλία περιωρίζετο εἰς διλύγα τινὰ καὶ εἰ; τὴν ἀκρόστιν τοῦ μηχανικῶς ἀπομνημονευθέντος. Γραρήν καὶ ἀριθμητικὴν ἐμάνθανον μόνοι οἱ εὐπεροι πρὸς Ιδιαιτέραν ἀνταμοιβήν. Ἡ δὲ ἐν τῷ σχολείῳ πειθαρχία ἥτο ἔτι γείσον. Ἐν τοῖς παρθεναγωγείοις μάλιστα ενδισκούντο ποιλαί δάρδοι, δύνων ὅτα κ.τ.λ. Ἡ οἰκτρὰ αὕτη κατάστασις ἠδύνατο νὰ διορθωθῇ μόνον διὰ καλυτέρων διδασκόλων. Ὁθεν δὲ Φύρστενβεργ ἀπεράτισε νὰ ιδρύσῃ ἐν Μύνστερ σχολεῖον πρὸς μίσθιστην διδασκάλων. Ἐπειπε γὰρ ἦνται γενικὸν σχο-

λεῖον», διότι ήτο προωφισμένον νὰ χρησιμεύσῃ διὰ πάντα τὴν στοιχειώδη σχολεῖα τῆς περιφερείας τοῦ Μύνστερ. Τὸ 1783 προσεκλήθη ἀ "Οβερβεργ" ὡς πρῶτος καὶ μόνος διδάσκαλος αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ φῶν Φύρστενβεργ, διστις προσωπικὸς ἐν "Εβεραρίγκελ εἶχε πεισθῆ περὶ τῆς ἔξοχου διδακτικῆς ἴκανότητος τοῦ "Οβερβεργ".

β'.) Κατὰ τὸ φυλνόπαρον τοῦ 1783 συνεχότησεν ὁ "Οβερβεργ" διὰ τοὺς ἐν τῇ ἐπηρεσίᾳ διδασκάλους κύκλον μαθημάτων ἐπὶ δύο καὶ ἥμισυν μῆνας. Ἡσαν παντοῖοι ἄνδρες ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα ἔτη γεγονότες, οἵτινες εἶχον ἐργασθῆ ἐπὶ ἡμερομισθίῳ θέρους μὲν ἐν τοῖς ἀγροῖς, γειμῶνος δὲ ἐν τῷ σχολείῳ. Τοιούτους μαθητὰς ἀνέλαβε νὰ διδάξῃ ὁ "Οβερβεργ" οὐ μόνον τὴν μέθεδον, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ μαθήματα καὶ τὴν παιδαγωγικὴν καὶ δὴ καὶ ἐν τόσῳ βούλει χρόνῳ καὶ δλῶς μόνος. Γιγάντειον τὸ ἔργον! Ὁ "Οβερβεργ" κατώρθωσε τοῦτο. Ἡ αλγυματίζουσα φιλοφροσύνη τοῦ "Οβερβεργ", ἡ ἀνεξάντλητος ὑπομονὴ του, ἡ πιστὴ τοῦ καθήκοντος ἐπιτέλεσις καὶ ἡ μετριοφροσύνη, ὡς καὶ ἡ διακεκομένη διδακτικὴ ἴκανότης του κατέκτησαν τὰς καρδιὰς τῶν μαθητῶν του. Ἀνδρες πολιοί, κατ' ἀρχὰς μὲν ἀκοντεῖς, είτα δὲ ἐκόντες παρηκολούθουν τὸν κύκλον τῶν μαθημάτων τετράκις, ἕτεροι καὶ δεκάκις. Ὅστερον ἡδύνατό τις νὰ προτείνῃ μακροτέραν διάρκειαν τοῦ κύκλου τῶν μαθημάτων. Ὁ "Οβερβεργάπτὸ τοῦ 1801 συνεχότησε κύκλον μαθημάτων καὶ διὰ τὰς διδασκαλίσσας. Ἐπ' αὐτοῦ ἦτο ἐν ἀκρῇ τὸ διδασκαλεῖον τῷ θηλέων (ὅπερ ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Μύνστερ ὑφίστατο ἡδη ἐν τῇ 17ῃ ἑκατονταετηρίδι). Ὁ "Οβερβεργ" ἥθελε τὸν χωρισμὸν τῶν σχολικῶν τάξεων κατὰ τὸ γένος καὶ πρετίμα διδασκαλίσσας διὰ τὰς τάξεις τῶν κορασίων.

γ'.) Ἐν τῇ ἀγορῇ διασαρηγήσει ἐντόνως, οἷαν δοπήν ἔχει τὸ καλὸν παράδειγμα ἐπὶ τὴν μόρφωσιν τῆς βούλησεως. Τὸ καλὸν παράδειγμα τοῦ διδασκάλου είναι δὲ ἀρρόγωνιαῖος λίθος τῆς ὅλης παιδαγωγικῆς του. Δεικνύει τὴν ἀξίαν τοῦ ἔργου τοῦ διδασκάλου διὰ τοῦ φωτὸς τῆς θρησκείας. Τὸ ἀξιώμα πνευματικοῦ καὶ διδασκάλου τῆς νεολαΐας ἔθεωρει ὡς τὸ ὑψηστον ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸς χαῖδας ἔκαλε «χάριμα του» καὶ «στέμμα» (Βικτιορίνος Πεσταλόντης).

δ'.) Ός πρὸς τὴν πρόφωσιν τοῦ παιδικοῦ πνεύματος εἰχεν ὑπὸ δψει τὸν νοῦν καὶ τὴν μνήμην. Οὐ τοῦ δέοντος νὰ θυμίζεται λογοειδῶς τὸ πρόσεχεν καὶ συλλογίζεσθαι, Σον εἰς τὸ νὰ μορφωται δι' ὄρθδων, σαφῶν καὶ ἐναργῶν ἔννοιῶν καὶ Σον νὰ πεισθῇ περὶ τῆς ἀληθείας τῆς διδασκαλίας. Η μνήμη εἶναι τὸ μὲν λέξεων, τὸ δὲ πραγμάτων μνήμη. Αξιώματα· Ιονῇ λέξεων μνήμη οὐδέποτε διος μόνη δέοντας ἀσκήται· Σον ἡ πραγμάτων μνήμη ἀρκεῖ ἐν πολλαῖς περιπτώσεσιν· Σον ἡ λέξεων καὶ πραγμάτων μνήμη δέοντας ἀσκήται κατ' ὀφέλιμον τρόπον.

ε'.) Ιδιαιτέρων σημασίαν ἀπέδιδεν δὲ "Οβερβεργ" εἰς τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν. Ἐν τῇ μεθοδικῇ συνιστᾶ (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Πεσταλότσην) τὸν κατηχητικὸν τῆς διδασκαλίας τρόπον, ἐφ' ὃ ἔκτακτον ἰκανότητα ἐπεδείχατο.

3. Συγχρόμματα αὐτοῦ. Συνέγραψε.

α'.) «Ἀλφαριθμοῖον» (1788), ἵνα εἰσαγάγῃ καλυτέραν μέθοδον τῆς ἀναγνωστικῆς διδασκαλίας.

β'.) «Ὀδηγίαιν» πρὸς σκόπιμον διδασκαλίαν διὰ τοὺς διδασκάλους ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ τοῦ Μύνστερ (1793).

Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαιότατον σύγγραμμα τοῦ "Οβερβεργ, λίαν πρακτικόν. Η θεμελιώδης Ἰδέα τοῦ ὅλου ἔργου εἶναι δὲ παραδειγματικὸς βίος καὶ τὸ θρησκευτικὸν φρόνημα τοῦ διδασκάλου, ἀτινα ἀποτελοῦσι τὸν κύριον δρόν καρποφόρου διδασκαλίας.

γ'.) Ιερὰν ἴστορίαν τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης (1799), ἥτις μάλιστα εἰς τὰ σχολεῖα τῶν διαμαρτυρούμενων εἰσήχθη.

δ'.) μεγαλύτερον καὶ μικρότερον κατηχισμὸν (1804). ἔτι δὲ θρησκευτικὸν ἔγχειρίδιον διὰ κατηχητὰς καὶ διδασκάλους.

"Ο ἡγεμονικὸς ἐπίσκοπος Φράντς Ἐγὸν τοῦ Πάδερβιον καὶ Χίλδεσχάιμ μετεχειρίζετο τὸ ἔγχειρίδιον εἰς τὴν καθημερινήν του ψυχαγωγίαν καὶ ἐποικοδόμησιν.

4. Αἱ ὑπηρεσίαι του. Οὐ "Οβερβεργ" εἶναι ἡ χαριστάτη προσωπικότης μεταξὺ τῶν παιδαγωγῶν τῆς 19ης ἔκατονταετηρίδος. Ἐκεῖνο δέ, ὅπερ καθιστᾶ αὐτὸν τόσον ἀγαπητὴν καὶ πολλοῦ λόγου ἀξιον καὶ ἀνυψοῖ αὐτὸν εἰς τέλειον πρότυπον τῶν διδασκάλων, εἶναι.

α'.) ή μέχρι τελευταίας αναπνοής διαφορούσαι πρόσθιμος πρόδος θυσίαν ἀφοσίωσις εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον.

"Ο, τι ή ἡγεμονὸς Καλλίτ-τοιγ ἐν ταῖς σημειώσεσιν αὐτῆς λέγει εχαρακτήρις εἶναι μέγας ἐν τῷ μέτρῳ τῆς ἵκανότητος τοῦ νὰ προσφέρῃ θυσίαν διὰ τὸ καλὸν τῶν ἄλλων», τοῦτο ἴδιως λογίζει περὶ τοῦ "Οβερβεργ, οὗτος δὲν ἐπεξήτει τὴν ὁφελάδαν του, δῆλη τον ἡ δρᾶσις προήρχετο ἐκ μόνης τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν καὶ τὸν πλησίον του.

β'.) η μεγάλη του ταπεινότης καὶ μετριοφρεσύνη, σὺν καὶ ἐν τοῖς λαμπροτάτοις ἀποτελέσμασι τῆς διδακτικῆς του ἐνεργείας ἔγινωσκε νὰ τρεψῇ καὶ συγκινητικώτατα πολλάκις νὰ ἔκδηλη.

γ'.) Η προσπάθειά του πρὸς τὴν ἴδιαν του τελειοποίησιν.

Προπαρασκευὴ πρὸς τῆς διδασκαλίας καὶ μετ' αὐτὴν ἔξτασις συγειδήσεως ἥσαν δι' αὐτὸν αὐστηρὸν καθῆκον (Πυρδαγόρας). Διὰ τὴν πρώτην μετεχειρίζετο μίαν καὶ ἡμίσειαν ψάρων δι' ἔκάστην διδασκαλίαν περὶ δὲ τῆς βασάνου καὶ αὐστηρότητος τῆς τελευταίας πολλὰ χωρία τοῦ καθημερινοῦ του σημειωματαργίου εἶναι εὐγλωττοί μάρτυρες. Οὗτος ἐπιμελῶς εἰργάζετο διὰ τοῦτο διδασκαλος μεριμνῶν περὶ τῆς προσωπικῆς του τελειοποιήσεως συντελεῖ οὐκ ὅλιγὸν καὶ πρὸς βελτίωσιν τοῦ σχελεῖου του.

δ'.) η μεγάλη του δεινότης περὶ τὸν κατηγητικὸν διδακτικὸν τρόπον καὶ η ἀρντη μέθοδος τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας.

"Ο "Οβερβεργ ήτο ἔχθρος τῆς μηχανικῆς διδασκολίας, ἔψευτε δὲ ἴδιως τὴν ἀνόητον ἀποστιθισιν. Τὴν ιερὰν ἴστορίαν διεπραγματεύετο μετὰ τηλικαύτης δεινότητος, ὥστε ἐνόμιζε τις διτι τὰ γεγονότα ἐκτυλίσσονται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν κατάλληλα παραδείγματα καὶ παραβολαὶ ἀφ' ἑαυτῶν προέκυπτον, ἔκάστη δὲ διδασκαλία ἀπέρρεεν ἐκ τῆς ἀλλῆς.

2. ΣΑ·Γ·ΔΕΡ (1751 – 1832).

1. Ο Ιωάννης Μιχαήλ φὸν Σάιλερ καθηγητῆς τῆς θεολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ιγγολσταδτ (βόρεον Λάνδ-

οροιν). Ὁ Σάλεο δ; διδασκαλος ἐν παιδείατημάῳ ἐδίδα-
ζεν ἔξιάρετα μαθήματα περὶ παιδαγωγικῆς καὶ ἐνεττάλαξεν
εἰς ἀπείρους νέους ἐνθουσιασμὸν πρὸς τὸ χαλεπὸν ἔργον τῆς
ἀγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου. Εξ αὐτῶν προέκυψε τὸ ἔργον του
«περὶ ἀγωγῆς διὰ παιδαγωγοὺς ή περὶ παιδαγωγικῆς» (1807),
ὅπερ μάλιστα οἱ διαμαρτυρόμενοι περὶ πολλοῦ πεισοῦνται.

Ο Δείτε φρεσογ γραμμένη τὴν τὸ 1830 ἐκδοθεῖσαν
πέμπτην ἐκδοὺν τοῦ ἔργου τούτου ἐν τῷ «δόδηψῳ» του διὰ
τῶν ἀκολούθων λέξεων, εποιῶν ὑψηλοῦ, καθαρωτάτου ἐν-
θουσιασμοῦ πρὸς εὐημερίαν τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς ἀγω-
γῆς. Εὐγενὲς πνεῦμα ψυχαγωγεῖ τὸν ἀναγνώστην σχεδὸν ἐν
ἐκάστῃ στίχῳ καὶ πιστοῦμῷ αὐτὸν πρὸς ὑψηλότερα πράγμα-
τα διὰ βιβλίον διὰ νέους».

2. Ἡ πρώτη ἐκδούλευσις τοῦ Σάλεο ἔγκειται ἐν τούτῳ
ὅτι ἀποτελεσματικῶς κατεπολέμει τὸ πνεῦμα τοῦ δροθολογι-
σμοῦ ἀπὸ τῆς διδακτικῆς ἔδρας του διὰ τῶν συγ-
γραμμάτων του. Ἀκατελ θρησκευτικὴν διδασκαλίαν, ήτις
στηρίζεται ἐπὶ τῆς παιδικῆς φύσεως καὶ τῆς πίστεως.

Ἡ δευτέρα αὐτοῦ ἐκδούλευσις εἶναι ὅτι ἐν χρόνοις ἐπε-
διώξεως μεθόδου ἐπεδείκνυε τὴν ἀξίαν τῆς ἀγωγῆς. Τούτου
ἔνεκα ἀποδίδει μεγάλην ἀξίαν εἰς τὴν προσωπικότητα τοῦ δι-
δασκάλου καὶ εἰς τὸ παρ ἴδειγμα τούτου. «Ἐσσο σὺ αὐτὸς ἄγ-
θωπος, ἵνα ἀνθρώπους παιδαγωγῆς. Ἐάν Ὑμεῖς αὐτοὶ γί-
νησθε καλύτεροι, τότε καὶ οἵμαθηταίς θάγίνωσι καλύτεροι».

3. Ὡς δ Πεσταλότσης, (δν ἐγίγνωσκε καὶ περὶ πλείστου
ἐποιεῖτο), ἀπέδιδεν εἰς τὴν ἐπίδρασιν καλῆς μητρὸς μεγά-
λην ἀξίαν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Πεσταλότσην ἡτο μέγας
θαυματής τῆς σωκρατικῆς μεθόδου. Παρέχει ἔξαιρέτους δι-
δασκαλίας περὶ σωματικῆς ἀγωγῆς καὶ σκληραγωγίας τοῦ
σώματος. Ὡς σύνολον δὲ πάσης διδακτικῆς ἀρετῆς θεωρεῖ
τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εῦθυμον ψυχικὴν διάθεσιν. (Τοὺς λό-
γους τοῦ Ἐλβετοῦ παιδαγωγοῦ Ματίελ «ἄν μαν εὔθυμος
καὶ οὐδούς μεταβάνω εἰς τὸ σχολεῖον, οἱ μαθῆται μον
εἶναι ἄγγελοι καὶ πάντα βαίνονται θαυμάσια», ἀπευθύνει
πρὸς τοὺς ἰδικούς του). «Υποδεικνύων τὴν ἀνάγκην ἰδού-
μάτων πρὸς μόρφωσιν διδασκάλων, εὑγεταὶ τὴν κατ' ἐκλο-
γὴν συμπλήρωσιν καὶ τελειοποίησιν σχεδεῖσιν.

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντος συγγράμματος «περὶ

ἄγωγῆς διὰ παιδαγωγούς, ἔξαιρομεν τὰς ἀκελούθους γνώμας.

1. Ἡ πρωτίστη ἀρετὴ θυγατρὸς εἶναι ἡ ἀγρότης (ἀθωτής) αὕτη εἶναι εἰς τὰς τόσους ιεράς, ὅσους ἡ ζωὴ καὶ ἔτι ιερωτέρα ταῦτης.

Οὐκέτι πειραγμόντας τὴς ἀθωτητος εἶναι ἡ καροδοξία καὶ ματαιότης, ἢ ἐπιθυμία τοῦ ἀρέσκειν. Ἀν αὕτη διηγέρθη ἐν τῇ θυγατρὶ, τότε διηγέρθησαν συγχρόνως ἄπειροι κίνδυνοι διὰ τὴν ἀθωτηταν. Ἡ δύσαλιναγώγητος ἐπιθυμία τοῦ ἀρέσκειν εἶναι σχεδὸν πάντοτε τὸ πρῶτον βῆμα τῆς πτώσεως. Ἰνα ὁ παιδαγωγὸς προκάρῃ τὴν κίνδυνον τοῦτον, ὁ ρεῖται οὖτω νὰ ἐπετεργήσῃ ἐπὶ τὴν θυγατέρα, ὥστε αὕτη νὰ ἐπιζητῇ μόνην τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπιδοκιμασίαν, οὐχὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τῆς προτροπῆς τοῦ τῷ Θεῷ ἀρέσκειν ἡ παρθένος συνέρχεται εἰς ἑαυτὴν, ἡ δὲ ἐπιθυμία τοῦ ἄλλοις ἀρέσκειν ἐκβάλλει αὐτὴν εἰς τὸν κόσμον.

Ἡ παρθένος πάντα κίνδυνον, δυνάμενον νὰ βλάψῃ τὴν ἀθωτητά της, ἀποφεύγει ἐπιμελῶς ὃς τὸν ἐγγύτατον κίνδυνον θανάτου. Ἐν ἀπαραιτήτῳ κινδύνῳ ἀγωνίζεται ὃς ἡρωίς· τὸ βλέμμα τῆς σεμνότητος ἐν τῷ ὀφθαλμῷ, τὸ ἐν τῷ στόματι σειώμενον δχι, ἡ τόλμη ἐν τοῖς μομφασμοῖς θὰ ἀπωθήσωσι καὶ τὸν Ιταμώτατον δοῦλον τῆς ἀμαρτίας.

Ἡ θυγάτηρ ἀποφεύγει πᾶν είδος ἀργίας, οὐδεμίαν ὥραν μένει κατ' οἶκον ἀνευ ἐργασίας. Ἡ παιδιόθεν συνήθεια εἰς ἐργασίαν μορφοῖ τὴν θυγατέρα ὀφθῶς πρὸς τὸν βίον, δότις εἶναι τῆς ἐργασίας βίος καὶ, ἐπειδὴ ἡ ἐργασία προφυλάττει ἀπὸ γλυκάδων ἐρεθισμῶν πρὸς ἀμαρτίαν, ἐργάζεται πρὸς κρείττονα καὶ ὑψηλότερον βίον. Ὁ βίος δὲν εἶναι παιδιά, ἐπίσης οὐδὲ ἡ ἀρετή. Ὅσιοι μᾶλλον δὲ παῖς ἀποξενοῦται τῆς ἐργασίας, τοσούτῳ γαλετωτέρα εἶναι ἡ ἀγωγὴ.

Ἄλι θυγατέρες δέον νὰ παιδαγωγῶνται διὰ τὸν κύκλον τοῦ οἴκου. Γυνὴ ἐκτὶς τοῦ οἴκου εἶναι ἐκτὸς τοῦ στοιχείου της, εἶναι ἰγνὸς ἐκτὸς τοῦ ὕδατος. Ἡδη ἡ ὑδρὴ ἀγωγὴ τῶν παιδῶν ἀπαιτεῖ γλυκάδας ἐργάσιων, αἵτινες κατ' ἀνάγκην δεσμεύονται τὴν γυναικα κατ' οἶκον. Ἐχει καθῆκον νὰ τηρῇ κατ' οἶκον τάξιν καὶ καθαριότητα, αὐτὴ ἡ ίδια νὰ διευθύνῃ τὰ τοῦ οἴκου, ἔξασφαλίζουσα καὶ αδεινουσα τὴν περιουσίαν τοῦ ἀνδρὸς δι' οἰκενομίας καὶ φιλοπονίας.

Γυνή ἐπιζητοῦσα ἔχετε τοῦ εἰκονὸς νὰ διαπρέπῃ, ἀπηρνήθη τὸν χαρακτῆρα τῆς γυναικός.

2. Ὁ θέλων νὰ παιδαγωγήσῃ τὸν τρόφιμόν του ἀγαθὸν ἀνθρωπῶν δὲν ἡσυχᾶται, ἕως οὐ τὸ ἀγαθὸν ἀποβῇ εἰ; αὐτὸν δύναμις τῆς ἔξεως, ἕως οὐ αὐτὸν γίνῃ φύσις.

“Ως φύσις ὁφεῖλει ν’ ἀποβῇ εἰς αὐτὸν ὁ φόβος πρὸς πᾶν πονηρόν. Οὐδεὶς ψευδῆς λόγος, οὐδεὶς ἀναιδῆς μορφασμός, οὐδὲ λεπτὸν ἀλλότριον!

“Ως φύσις ὁφεῖλει ν’ ἀποβῇ εἰς αὐτὸν ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς πᾶν ιερὸν καὶ τὸ μετὰ θάρρους ἀναβλέπειν πρὸς τὸν Θεόν. «Πανταχοῦ δρᾶ με δ τοῦ Θεοῦ διὰ θαλμὸς καὶ τοὺς λογισμοὺς δρᾶ τὸ δῆμα του. Πρὸ τοῦ ὑφραγμοῦ του θελω νὰ πορεύωμαι. Εἰς τὰς ἐντολὰς του ἀρμόζει ἡ πρώτη ὑπακοή. Εἰς αὐτὸν ἀφιερῷ δλην μου τὴν καρδίαν».

“Ως φύσις ὁφεῖλει ν’ ἀποβῇ εἰς αὐτὸν ἡ ἐγκάρδιος πρὸς τὸν Θεόν προσευχὴ, ἡς ἀνευ θρησκεία καὶ ἀρετὴ ἀπόλεσαν τὴν ἀναπνοήν καὶ τὸν εψυγμὸν—τὴν ψυχὴν των. Ωδε ἀνήκει καὶ ἡ παιδιόθεν συντίθεια τῶν παιδῶν εἰς τὴν ἐγκάρδιον προσευχὴν τῆς πρωίας, ἐσπέρας καὶ τοῦ γενίματος. Οὐδέποτε εἶναι ἡ ὥραία παιδικότης ὥσαιτέρα ἡ ἐν τῇ παιδικῇ προσευχῇ, ήτις ὁφεῖλει νὰ εἶναι βραχεῖα, ἵνα δύνηται νὰ μένῃ ἀληθῆς, ἐγκάρδιος, ὥστε νὰ ἴναι προσευχή.

“Ως φύσις ὁφεῖλει ν’ ἀποβῇ εἰς αὐτὸν ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ ἡ κατ’ αὐτὴν παρουσία, ήτις ἐποκοδομεῖ τὴν καρδίαν καὶ τὸ Ιπνεῦμα.

“Ο θέλων καλῶς νὰ μεօφωσῃ τὸν τρόφιμόν του, ἐθίζει αὐτὸν καὶ εἰς ἔκεινο, ὅπερ προπονεῖ τῆς ἀρετῆς καὶ διευκολύνει τὴν ἀσκησίν της, εἰς τὸ στερεοῖσθαι καὶ ὑπομένειν. Τὸ στερεοῖσθαι καὶ ὑπομένειν εἶναι εἰς τὸν ἀνθρωπὸν ἀπαραίτητον πρὸς πιστήν ἐν τῷ βίῳ ἐπιτέλεσιν τῶν καθηκόντων του. Διὸ ἀνάγκη νὰ ἴναι ὡς ὑπατὸν ἀξιώμα τῆς ἀγωγῆς τὸ «στερεοῖσθαι καὶ ὑπομένειν» (abstine, sustine), ήτοι χάριν τοῦ ἀγαθοῦ στέρησθαι τοῦ εναρέστου καὶ ὑπόφερε τὸ δυσάρεστον. “Ἐθίζε τὸν παῖδα εἰς τὸ ἀγαθόν, δύον δυσάρεστον πάντοτε δύναται τοῦτο νὰ ἴναι. “Οσῳ μᾶλλον οἱ παῖδες σαρκικῆς ἀπολαύσεως πείραν ἔλαβον, τοσούτῳ γαλεπωτέραι εἶναι ἡ ἀγωγὴ». (πρβλ. Ἰωάννην Λόκκε καὶ τὴν ὄῃσιν τοῦ

Τάουλερ. Θεώρει ἀνυψελῆ ἐκπατηγή ημέραν, καθ' ἥν
δὲν ἀντέστη; εἰς τὴν ἴσχυρογνωμοσύνην σου ἐξ ἀγάπης πρὸς
τὸν Θεόν»).

3. ΒΙΤΤΜΑΝΝ (1760 — 1833).

Ο Γεωργίος Μιχαήλ Βίττμανν ἦτο διευθυντής τοῦ βε-
ρατικοῦ διδασκαλείου ἐν Ρέγεσβενργ, ἔγένετο ἐνταῦθα τὸ
1829 ἐπίσκοπος καὶ τὸ 1832 ἐπὶ τοῦ εὐφρού τοῦ Σάλερ ἀνη-
γορεύθη διάδοχος του. Θεωρεῖται ὡς ἀπαράμιλλον πρότυ-
πον θρησκευτικοῦ διδασκάλου καὶ πνευματικοῦ παίδων.
Πρὸς τῆς εἰς ἐπίσκοπον χειροτονίας του παρεδίδε καθ'
ἔβδομάτη 37 θρησκευτικὰ μαθήματα καὶ ἐδίδαξε τὴν θρη-
σκείαν ὑπὲρ τὰς ἐβδομήκοντα γηλιάδας παίδων. Οὐδέποτε
διέκαψε τὴν διδασκαλίαν του, οὐδὲ καὶ ὅτε ποτὲ ἐπουργὸς
μετέβη πρὸς ἐπίσκεψίν του. Τὸν ὑπέρ του περιώδης εἰς
τέσσαρας ὥρας.

Ο ἐπίσκοπος Βίττμανν εἶναι καὶ ὁ ἰδρυτής «τῆς ἑται-
ρείας τῶν πτωχῶν ἀδελφῶν τῶν σχολείων» (Μητρικὸς θλ-
κος ἐν Μονάχῳ). Ἐν ἑταίρᾳ 1890 ἥριθμει τὸ ἕδρυμα 384 οἰ-
κους καὶ 3514 ἀδελφάς, αἵτινες ἔδιδασκον 120000 παίδων.
Ἐκ τῆς ὅδηγίας, ἥν ὁ Βίττμανν ἔδωκε, σημειωτέον.

α'.) «Οὐχὶ ἔξωτερικὴ μόρφωσις πρὸς ἐπίδειξιν, ἀλλὰ
πρὸς ζῶσαρ θεοσέβημαρ καὶ πρὸς ἐπιμέλειαν τῶν καθηκόν-
των εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ἐν τῷ σχολείῳ ἀγωγῆς.

β'.) «Τὸ ἴσχυρότατον κίλονγμα, ὃπερ ἴδιαζόντως εἰς τοὺς
παῖδας ἐμποιεῖ ἀνεξίτηλον ἐντύπωσιν, εἶναι τὸ παράδειγμα.
Ο πρῶτος σπόδος τῆς θεοτερείας καὶ ἀρετῆς, εἰσέρχεται
πάντοτε εἰς τὴν ψυχὴν διὰ τοῦ δρθαλμοῦ, οὐχὶ διὰ τοῦ ὀτός.
Εἰς τοὺς παῖδας ἐγγίγνεται καὶ ἐκδηλοῦται πρὸ πάντων ἡ
δρμὴ πρὸς μίμησιν».

γ'.) «Ως πρὸς τὰ διδάκτικά ἀντικείμενα, τὴν τάξιν, τὸν
γρόγορο, τὸ εἶδος καὶ τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας, δέοντα αἱ
ἀδελφαὶ ἀχριβῶς νὰ συμμορφῶνται πρὸς τὰς ὅδηγίας τῆς
σχολείης ἀρχῆς, εἰς ἥν τὸ σχολεῖόν των ὑπάγεται».

δ'.) Τὰ κοράσια δέοντα νὰ διδάσκωνται ἐργάγεισα κατὰ
τὴν κοινωνικὴν τῶν θέσιν, π.χ. πλέκειν, νήματα, ἐπιδιόρ-
θωσιν λινῶν καὶ ἐνδυμάτων, δάψιμον ἀσπροφεύχων, κα-

τασκευήν ἐνδυμάτων κατὰ τὴν κοινωνικὴν θέσιν καὶ τὴν
ἔγχωριον ἐνδυματίαν.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΙΛΔΕ (1777-1853).

1. «Ο ἡγεμονικὸς ἀρχιεπίσκοπος τῆς Βιέννης Βιγκέντιος Εδουάρδος Μίλδε τὸ 1803 ἐγένετο καθηγητῆς τῆς παιδαγωγικῆς πανεπιστημίῳ. Ως τοιοῦτος συνέταξε τὸ πολύφροτὸν του «ἐγχειρίδιον τῆς γενικῆς παιδαγωγικῆς», δι' οὗ στηρίζει τὴν παιδαγωγικὴν ἐπὶ καθαρῶν ἀρχῶν τῆς ψυχολογίας. Τὸ ἔργον τοῦτο προεκάλεσε τὴν προσαγωγὴν τοῦ Μίλδε εἰς ἐπίσκοπον τοῦ Λάιτμέριτς (1823) καὶ εἰς ἡγεμονικὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς Βιέννης (1831).

2. Τὴν προθυμίαν τον ὑπὲρ τῆς θέσεως τῶν διδασκάλων ἐπέδειξεν ὁ Μίλδε δι' ἰδρυμάτων πρὸς βοήθειαν ἐνδεῶν διδασκάλων τῆς ἐν Βιέννῃ ἀρχιεπισκοπικῆς διοικήσεως. Τοία ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του (1856) ἴδρυθη τὸ ἰδρυμα καὶ ἡδη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο συνειηρήθησαν 72 διδασκαλοὶ καὶ 90 κληρικοὶ ἀνὰ 100 γούλδια. «Ο τάφος τοῦ Μίλδε είναι ἐν τῷ ἐν Βιέννῃ—ναῷ τοῦ Ἅγ. Στεφάνου.

«Ἄξιοσημείωτα χωρία ἐκ τοῦ ἐγχειρίδιου είναι.

«Η διανοητικὴ μόρφωσις είναι διττή, ἡ τυπικὴ καὶ ἡ ὄλικὴ (πραγματικὴ). Η πρώτη ἀσχολεῖται εἰς ὠρισμένας ίδιοφυίας τοῦ πνεύματος, η δὲ δευτέρα εἰς ὠρισμένα πρόγματα. Η τυπικὴ μόρφωσις είναι παρ' ἄπασι τοῖς ἀνθρώποις η αὐτή, η δὲ ὄλικὴ είναι ἐν ἑκάστῳ ἀτόμῳ διάφορος. Αμφότεραι είναι ἐπίσης σπουδαῖαι καὶ δέον πάντοτε νὰ βαίνωσιν ἐν ἀρμονίᾳ».

«Αν θὰ ἐγινώσκομεν μόνον ὅ,τι ἐν τοῖς σχολείοις μανθάνομεν, θὰ ήμεθα πάντως ἀλλιπεῖς κατὰ τὰς γνώστις. Ο, τι τυχαίως ἐν τῷ καθ' ήμέραν βίᾳ, ἐν τῷ σχολείῳ τῆς πείρας καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἄλλους συναναστροφῆς ἐμάθομεν, είναι βεβαίως πολὺ περισσότερον καὶ ὀφελιμότερον ή τὰ παρεχόμενα ήμεν ἐν τοῖς σχολείοις διδάγματα».

«Ἐνκελὸν είναι νὰ ἐπενεργῶσι παρεκθοῦσαι ψυχικαὶ διαθέσεις καὶ πρᾶξεις, δύοκολον δμως είναι τὸ σχηματίζειν φρονήματα, ἀτινα διαρκοῦσι καὶ δταν ἡ ἔξωτερικὴ

ἐπίδρασις παύση — καὶ δικαὶος ταῦτο εἶναι τὸ ἔργον τοῦ παιδαγωγοῦ, οὐχὶ δὲ ἐκεῖνος.

δ. ΜΠΑΡΤΕΛ (1802 - - 1861).

‘Ο Κάρολος Μπάρτελ ἐκ Βρεσλάου ἔδρασεν ὡς κληρικὸς διευθυντὴς διδασκαλείου ἐν Παραδεῖς (Πόζεν) καὶ Βρεσλάου, ὡς διοικητικὸς καὶ σχολικὸς σύμβουλος ἐν Λεγγνίτες καὶ Βρεσλάου. Ἐν πάσαις ταύταις ταῖς θέσεσιν ἀριστα κατενόησεν ν’ ἀποκτήσῃ τὴν ἀγάπην καὶ ἐμπιστοσύνην τῶν διδασκάλων. Διὰ τῶν πολλῶν ἐκ τῆς πείρας προελθόντων συγγραμμάτων ἀπέβη ἐς δεῖ εὐεργέτης ἰδίως τῶν καθολικῶν σχολείων τῆς χώρας. Τὰ σπουδαιότατα δὲ εἶναι α΄.) ἐγχειρίδιον τῆς ιερᾶς ιστορίας (3 τόμοι) καὶ β΄.) σχολική παιδαγωγική. Οὓς δὲ λόγους λέγει ἐν τῇ σχολικῇ ταύτῃ παιδαγωγικῇ πε. οἱ καλλιεργίας τῆς φιλοπατρίας ἐν τῷ σχολείῳ, μέξιον μάλιστα εἶναι νὸ λέγωσιν οἱ “Ελληνες διδάσκαλοι. «Ἐμεδα “Ελληνες καὶ ὡς “Ελληνες ὁφείλομεν καὶ Ἑλληνικὸν φρόνημα νὰ διαφυλάτωμεν καὶ καλλιεργῶμεν παρὰ τοῖς ἐμπεπιστευμένοις ἡμῖν μαθηταῖς. Τὸ Ἑλληνικὸν δύμας φρόνημα ἐκδηλοῦται ἐν τῇ θερμότερη τῆς πίστεως, ἐν τῇ χρηστότητι καὶ ἀπλότητι, ἐν τῇ ελλικριτείᾳ καὶ φιλαληθείᾳ, ἐν τῷ θάρρῳ καὶ τῇ ἐπιμονῇ εἰς μόχθους καὶ ἐργασίας. ‘Ο μεριμνῶν περὶ τῆς καλλιεργίας τῶν ἀρετῶν τούτων, μεριμνᾷ περὶ τῆς καλλιεργίας τοῦ ‘Ἑλληνισμοῦ.

Ἐις τὴν Ἑλληνικὴν πολιτείαν ἀνήκουσι κατὰ τὴν καταγωγὴν οὐ μόνον “Ελληνες, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι ἑθνικότητες. Εἰς αὐτὰς πάσας δέοντας γὰρ ἦναι τυφλαὶ ἐθνικαὶ ἀντιτάθεισι, ὡς αὐτὰς παριστῶσι τότον σκληρῶς οἱ πρὸ Χριστοῦ χρόνοι. Εἰς οἰανδήποτε καταγωγὴν καὶ ἀν ἀνήκωμεν, ὡς πολίται τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας εἴμεδα πάντες περιεπιγμένοι δι’ ἐνὸς δεσμοῦ, δστις καθιστῷ ἡμᾶς λαὸν ἐξ ἀδελφῶν, δικευδήποτε τῆς ‘Ἑλλάδος καὶ ἀν κατοικῶμεν. ‘Ο περικτύσσων ἡμας πάντας ὑπός δεσμὸς εἶναι ή ἀγάπη καὶ ἀφωιώσις πρὸς τὴν πατρίδα, εἶναι ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς κόμους, πρὸς τῶν δοπίων πάντες οἱ πολίται τοῦ κράτους εἶναι ἴσοι, εἶναι η ἐνγρωμοσύνη διὰ τὴν φιλόστεργον μέριμναν, ἥν σοφὴ διοίκησις εὐνοϊκῶς δεικνύει διὰ τὴν βιεμπχανίαν καὶ

έμπορίαν, προστατεύουσα τέχνας και έκπτημας και τὴν τοῦ λαοῦ διδασκαλίαν Ἰδίως προάγουσα. Τὸ τὰ ἀγαθὰ ταῦτα διαφυλάττειν πρὸ τοῦ πνεύματος τῶν μικρῶν μας, ἔστω ἐντιμός ἡμῶν ἀσχολία· διδύτιανεν γγώσεως τῆς πατρίδος οὐδεμία πρὸς αὐτὴν συμπλάνεια ὑπάρχει, οὐδὲ πολίτου φρόνημα σχηματίζεται, ὅπερ σήμερον ἀπαραίτητον μάλιστα λογίζεται».

6. ΓΡΑΖΕΡ (1766 — 1841).

1. «Ο Ιωάννης Βαπτιστ. Γράζερ ἦτο τὸ 1804 — 1825 κυβερνητικὸς και σχολικὸς σύμβουλος ἐν Βάμβεργ και Βάιροβντ. Τὰ παιδαγωγικὰ του συγγράμματα δὲν εἶναι ἀνευ σημασίας.

α'.) «Θειότης ή ἡ ἀρχὴ τῆς μόνης ἀληθοῦς ἀγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου».

β'.) «Η σχέσις τῆς στοιχειώδους διδασκαλίας πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ χρόνου».

2. Τὰ παιδαγωγικά του ἀξιώματα και αἱ παιδαγωγικαὶ του γνῶμαι εἶναι.

α'.) Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον εἶναι απονδαῖος παράγων τοῦ πολιτικοῦ βίου, δη δέον νὰ ὑποστηρίζῃ.

Πρὸ πάντων ἀπαραίτητον εἶναι νὰ ἐντυπωθῇ ἀνεξιτήλως εἰς τὸν νεῦν τῆς νεολαίας ἡ ἀνάγκη ἀρχῶν (ἔξουσίας) και βαθμηδὸν ν' ἀναπτύσσηται. Τούτου ἐντάξια ώρμάτο ὁ Γράζερ ἀπὸ τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου και τῆς ἐν τῷ οἴκῳ πατρικῆς ἔξουσίας, συνέδεε μετ' αὐτοῦ τὸν βίον τῆς κοινότητος και είτα προεχώρει περαιτέρῳ εἰς τὸν διωργανωμένον πολιτικὸν βίον.

β'.) «Η δλη διδακτικὴ ὥλη δέον νὰ διαιρεῖται ἀπὸ ἀπόψεως τῆς οἰκογενείας, τῆς κοινότητος και τῆς πολιτείας.

«Ἡ γεωγραφία ἀρχεται ἀπὸ τῆς πατριδογραφίας» ἡ φυσικὴ ἴστορία ἀπὸ τῶν φυσικῶν σωμάτων τοῦ τόπου τῆς διαμονῆς· ἡ ισ.-οοίδια ἀπὸ τῆς τεπογραφικῆς (ἀπὸ τοῦ χρόνου και τόπου). «Ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία δέον κατὰ περιτον νὰ περιεργίζηται εἰς σύντομα ἀπεφυγάματα ἡμεκεῦ περιεχομένου, εἰον περὶ καθημάντων πρὸς τοὺς γονεῖς, ἀδελφοὺς και οἰκείους. («Ἡ διαγομὴ αὐτὴ τῆς ὥλης δὲν εἶναι

κατὰ φύσιγ, εἶναι ἐπὶ πάντα τὰ μαθήματα μεταφράσει τῆς πορείας τῆς διδασκαλίας, ἡν ὁ Περιταλότος οὐδεθῶς ἀπαιτεῖ διὰ τὴν γεωγραφίαν.

γ'.) Ἀνάγκη νὰ γίνῃ φυσική μετάβασις ἀπὸ τοῦ οἶκου τῶν γονέων εἰς τὴν σχολικὴν δρᾶσιν.

Κατὰ τὸν Γράμμαρον ἡ ἐν τῷ σχολείῳ συνήθης διδασκαλία δὲν διαδέχεται φυσικῶς τὴν προτέραν τῆς φύσεως καὶ τοῦ οἴκου· διὸ ἡ πρώτη ἐν τῷ σχολείῳ διδασκαλία εἶναι καὶ ἡ πρώτη ταλαιπωρία τοῦ παιδός. ‘Ως κατάλληλον μεταβατικὴν διδασκαλίαν συνιστᾷ ὁ Γράμμαρος ἐν προπλάσματι. Αὐτὸς χρησιμεύει διὰ τὴν ἐποπτικὴν διδασκαλίαν καὶ εἶναι βάσις διὰ τὰς πρώτας ἀσκήσεις εἰς τὴν ἰχνογραφίαν, γεωμετρίαν, ἀριθμητικὴν καὶ γεωγραφίαν.

δ'.) Ἡ γραφή κατὰ τὴν κας' ἀρχὰς διδασκαλίαν δὲν πρέπει νὰ χωρίζεται ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως.

Λέγει, «Φυσικῶς οἱ ἀνθρώποι ἔμαθον τὸ δμιλεῖν πολὺ πρότερον ἢ τὸ γράφειν· ἐπίσης; δμως φυσική ἡ το καὶ εἶναι ἡ γραφὴ πρότερον ἢ τὸ ἀγαπώντα γράφειν· διότι πρῶτον ἀνάγκη νὰ γίνῃ ἡ γραφή, πρὸ τοῦ κατορθωθῆναι ἡ ἀνάγνωσις». Κατὰ τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἔδιδεν ὁ Γράμμαρος τὰ σημεῖα τοῦ γράφειν συγχρόνως μετὰ τῶν φθόγγων, ὥστε ἀμέσως μετὰ τὴν προφοράν ἢ φωνὴν ἡλεῖούθει ἡ γραφή. Οὕτως ἀπέβη ὁ ἰδουτής τῆς ἀναγνωστο-γραφικῆς μεθόδου. πρὸς διάδοσιν τῆς ὅποιας πλείστον συνετέλεσεν ὁ Βοῆστ.

Τ. ΧΡΙΣΤΟΦ. ΦΟΝ ΣΧΜΙΔ.

‘Ο Χριστόφ. φὲν Σχμίδ († 1854 ἐν Ἀουγσβουργῷ) εἶναι ὁ καρπεθφορώτατος καὶ μέχρι τοῦδε ἀπαράμιλλος ἀντιπρόσωπος τῆς παιδικῆς φιλολογίας. «Ἄι διηγήσεις τοῦν περὶ γενέτητος εἰσέδυσαν εἰς τὰς ἀπωτάτας κώμας καὶ εἶναι ἔτι σήμερον προσφιλῆς ἀνάγνωσις νέων τε καὶ γερόντων καὶ δῆ καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς θρησκεύμασι. Τὶς δὲν γινώσκει τὸν εσυγγραφέα τῶν Πασχαλινῶν φῶν»;

Περὶ τῆς συγγραφῆς τοῦ διὰ νέους λέγεται·

«Μετέβαινον πρὸς τοὺς παῖδας καὶ εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ἱμάντανον παρ' αὐτῶν. Συνήθως διηγούμιην εἰς τοὺς παῖ-

δας ίστορίαν ή ἀνεγίνωσκουν ταῦτην εἰς αὐτοὺς καὶ εἴτε
ἔλεγον πέρι αὐτοὺς νὰ καταγράψωσιν αὐτὴν ἀπὸ μνήμης.
Ἐκ τούτου κατενόουν τι μάλιστα εἶχεν ἀρέσει εἰς τοὺς
παιδιάς καὶ τι οὗ Μετὰ ταῦτα μετεποίουν τὴν διῆγησιν, ἀνα-
φέρων ἐν αὐτῇ ἡ μὲν λόγος πράξεις καὶ αἱ βραχυτέραις
διαλέξεις. Οὕτως ἐμάνθανον παρὰ τῶν παιδῶν καὶ προσεί-
γον πάντοτε εἰς τὸ νὰ ὄμιλῷ τὴν γλῶτσάν των. Σπανίως
διὰ παιδιάς ἐμφανίζεται κατάληλος στιγμή. Καλῶς, ἐκλελε-
γμένον ἐπίθετον καθιστᾶται περιττὴν μακροτέραν περι-
γραφήν.

Πολὺ ώραῖα ἔκφρασται περὶ τῶν διηγήσεων τῆς Ἀ-
γίας Τραπής. Ἐκ πατῶν τῶν ίστοριῶν αἱ τῆς Ἀγίας Γρα-
φῆς εἶναι αἱ ἀρισταὶ. Ἐν αὐταῖς τὸ πᾶν εἶναι ζῶν καὶ
πρὸ τῶν ὑρθαλμῶν, ἡ σκηνὴ εἶναι πάντοτε ωρισμένη. Παν-
ταγενὲς εἶναι τις ἐν τῷ πραγματικῷ κόσμῳ, ἔχει πέριξ ὅρη
καὶ κοιλάδας, δένδρα, βράχους, πηγὰς καὶ πεδιάδας· γῦν
εἶναι πρωτα, γῦν ἐπέρα, γῦν θερμὴ μεσημβρία· πάραντα
τρυγητός· πάραντα κονρά προβάτων·.

Οἱ εὐσεβῆς συγγραφεὺς «τῶν πασχαλινῶν ὥστην» κατη-
γορήθη πρῶτον ὅτι ἐπρέσβευεν δρθολογιστικοὺς σκοπούς
κατὶ δεύτερον ὅτι ἐν ταῖς ίστορίαις του δὲν ἐλάμβανεν ἀρ-
κούντως ὑπ' ὅφιν τὰς διδασκαλίας καὶ τὰ ἔθιμα τῶν καθο-
λικῶν. Αμρότεραι αἱ κατηγορίαι εἶναι ψευδεῖς.

II. Διαπρεκεῖς διαμαρτυρόμενοι παιδαγωγοί.

1. ΝΕΙΜΕ·Υ·ΕΡ (1751 — 1828).

1. Ο δισέγγονος τοῦ Φράγκκε ἢτο δὲ Λύγουστος "Ερμιν-
νος Νειμένερ, καθηγητῆς τῆς εναγγελικῆς θεολογίας, ἐπι-
θεωρητῆς τοῦ βασιλικοῦ παιδαγωγείου καὶ συνδιευθυντῆς
τοῦ ἐν Χάλλῃ δρανοτροφείου. Ἰδρυσε δὲ καὶ παιδιγωγ-
κὸν διδασκαλεῖον ἐν τῷ πανεπιστημώ τῆς Χάλλης. Εμπλη-
σθεὶς Πεσταλοτσίου πνεύματος ἀνέλαβε νὰ ἐκκαθάρῃ τὰ
ἄξιώματα τοῦ 'Ρουσσῶ, Βασεδοβίου καὶ Πεσταλότση, νὰ
διακρίνῃ τὸ ἀληθὲς ἀπὸ τοῦ ψευδοῦς καὶ ν' ἀπαρτίσῃ σύ-
στημα παιδαγωγικῆς καὶ διδακτικῆς ἐπιστήμης.

2. Τὰς παιδαγωγικάς του γνώμας διετύπωσεν ἐν τῷ τρι-

τόμῳ συγγράμματι «ἀξιώματα τῆς ἀγιωγῆς καὶ τῆς διδασκαλί-
ας» (1796), δι’ δείγμάσθη ἐπὶ 30 ἑτηκαὶ δύο εἰς σήμερον εί-
ναι κόσμος τῆς παιδαγωγικῆς φιλολογίας.¹ Ως ἀξιώματης ἀγι-
ωγῆς τίθησιν ὁ Νειμένερ τὴν μαρτυρικὴν μόδοφωσιν πασῶν
τῶν ἀνθρωπίνων ἰδιοφυΐῶν καὶ δυνάμεων. Θρησκευτικῶς
ἔκλινε πρὸς τοὺς φιλανθρώπους, ἐχύλαττεν δυως αὐτὸν ἡ
σοβαρότης καὶ ἡ βαθύτης τῆς καρδίας του ἀπὸ τῶν ἐπιθέ-
σεων τοῦ θετικοῦ χριστιανισμοῦ.

Τοῦ Νειμένερ «τὰ ἀξιώματα» συνώψιζον τὸ πρῶτον
ἴδη τὴν παιδαγωγικὴν εἰς ενδυμδον οὐστημα καὶ περιέχου-
σι συγχρόνως μίαν τῶν πρωιατάτων ἀποτελῶν ἴστορίας
τῆς παιδαγωγικῆς.

2. ΣΧΒΑΡΤΣ (1766 — 1837).

Ο Φρειδερίκος Ἐρρίκος Χριστιανὸς Σχβάτς ἐκ Γκείσ-
σεν ἦτο διαμαρτυρόμενος θεολόγος καὶ καθηγητὴς ἐν τῷ
πανεπιστημιῷ τῆς Χάϊδελβέργης. Διηύθυνε τὸ ἔκει παιδαγω-
γικὸν διδασκαλεῖον καὶ βραδύτερον ἐγένετο ἐκκλησιαστικὸς
σύμβουλος.

Τὸ ἄξιον λόγου εργον του είναι «ἡ παιδαγωγική», ήτις
δὲν είναι μὲν τόσον συστηματική, είναι δυως προσφιλεστέ-
ρα ἡ ἡ παιδαγωγικὴ τοῦ Νειμένερ. Ως σκοπὸν δὲ τῆς ἀγω-
γῆς τίθησιν ὁ Σχβάτς τὴν μόδοφωσιν τοῦ ἀνθρώπου κατ’
εἰκόνα καὶ δμοίωσιν Θεοῦ. Θρησκευτικῶς ἵσταται δλως ἐπὶ
θετικῆς βάσεως.

3. ΔΕΝΤΣΕΛ (1773 — 1838).

Ο Βέρνγκαρδ Γκόττλειβ Δέντσελ ἐκ Στουτγάρτης ἦτο
ἐπίσης διαμαρτυρόμενος θεολόγος, τὸ 1811 προσεκλήθη εἰς
Ἐσσλιγγεν ὑπὸ τῆς βυρττεμβεργείου κυβερνήσεως ὡς
«έπιθεωρητής» τοῦ νέου διδασκαλείου, είτα δὲ ἀναδιωγά-
νωσε τὴν ἐν Νασσάου δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν.

Ο Δέντσελ ὡς πρακτικὸς είναι Ιδίως οὐκεῖος πρὸς τὸ
δημοτικὸν σχολεῖον. Τὴν ἐποπτικὴν διδασκαλίαν προίγαγεν
εἰς γενικὴν διδασκαλίαν διὰ πάντας τοὺς κλάδους τῆς διδα-
σκαλίας καὶ σχετικῶς πρὸς τὴν ὄλην εὑρεθερέαν καὶ

καταλληλοτέραν τοῦ Πετσαλότση διάταξιν, δρμώμενος ἐκ τοῦ δωματίου τοῦ σχολείου καὶ ἀπὸ τοῦ σχολείου. Διὰ τὴν κατ' ἀρχὰς διδασκαλίαν τῶν ἀριθμῶν μετεγχειρίζεται κλίμακα ἐκ δέκα δριζοντίων ὑψηλῶν, ἵτις «Δευτούλειος κλίμαξ» ἐκλήθη. «Ως αυγγραφεὺς ἐγένετο ὄνομαστὸς δι' ἀμφοτέρων τῶν ἔργων του, «τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν παιδαγωγικὴν καὶ διδακτικὴν καὶ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, μεθοδολογικοῦ διδακτικοῦ κύκλου μαθημάτων».

4. ΧΑΡΝΙΣΧ (1787—1864).

I. Βίος. Ό Χριστιανὸς Γουλιέλμος Χάρνισχ ἐκ Βίλσνακ
τῆς διοικητικῆς περιφερείας Πότσδαμ ἐσπούδασε κατὰ πρῶ-
τον εὐαγγελικὴν θεολογίαν, εἶτα δὲ ἡσπίσατο τὸν διδασκα-
λικὸν ἀλάδον καὶ ἐκπονέψθη τὸ ἐν Βερολίνῳ Σλαμάνειο
ἱδρυμα, ἵνα μυηθῇ τὴν Πεσταλότσειον μέθοδον. Ἐνταῦ-
θα ἐγένετο γνωστὸς εἰς τὸν Φίχτε, Σχλάιερμάχερ καὶ Γλὰν
καὶ ἔλαβεν ἐνεργὴν μέρος ἐν ταῖς προσπαθείαις πρὸς διέγερ-
σιν τοῦ πατριωτικοῦ φρονήματος ποδὸς τῶν περὶ ἐλευθερίας
πολέμων. Ἐπέδειξε τοσαύτην ἀσυνήθη δεξιότητα περὶ τὸ
διδάσκειν, ώστε προσεκλήθη διδάσκαλος τῆς πριγκηπίσσης
Καρλόττης τῆς Πρωσσίας, τότε δὲ αὐτοχρονισθείας τῆς Ρω-
σίας. Τὸ 1812 ἐγένετο ὁ Χάρνισχ πρῶτος διδάσκαλος καὶ
εἶτα διευθυντὴς τοῦ ἐν Βάισσενφέλδῃ διδασκαλείου, οὗ μεγά-
λη ἦτο ἡ φήμη.

2. Συγγράμματα αὐτοῦ. Τὰ λίαν ἀξιοσημείωτα εἶναι.

α').) «Ο σογόλικὸς σύμβουλος τῆς "Οδερ". Περιθδικὸν ἐκδιδόμενον κοινῶς μετὰ τῶν καθολικῶν, τοῦ Κρύγεο καὶ "Ρένδσοριδτ.

β'). «Ἐγγειοίδιον περὶ γεωματικῆς ἐπιπαιδεύσιος». Τὸ σπουδαιότατὸν ἔργον του.

γ'.) «Τὰ σπουδαιότατα καὶ νεώτερα κατὰ ξηράν καὶ θάλασσαν ταξίδια». Υπὸ τούτων παρακινηθεὶς ἔδραστεν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν συγγραμμάτιον περὶ νεολαίας.

δ'.) «*Η πρωία τοῦ βίου μου*», αὐτοβιογραφία μέχρι τοῦ 35 έτους τοῦ βίου του (μετά τὸ θάνατον του ἔδοθεντα).

3. Παιδαγωγική δοάσης.

α'.) Ἔριόως ἀπαιτεῖ ἀγωγὴν ἐπὶ ἀδέσπους τοῦ θετικοῦ χριστιανισμοῦ.

«Ἀληθῶς οὐδεμία ἄλλη ἀγωγὴ ὑπάρχει ἢ ἡ χριστιανική». «Ἡ χριστιανικὴ ἀγωγὴ ἔχει ἐπίσης ἀνάγκην πάντων τῶν ἀλλών, τοῦ νοῦ, τοῦ λογικοῦ, τῆς βουλήσεως καὶ πασῶν τῶν ἴδιοφυῶν καὶ δυνάμεων» ἢ ἵδια τῆς δύμας φύσις δέν εἶναι γοῦν; ἀλλ᾽ ἐνδόμυχος ἀγάπη, καὶ ταπεινὴ πίστις». «Ο χριστιανὸς παιδαγωγὸς γινώσκει ὅτι διόφυμός του διὰ μόνης τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ προχόρτει καὶ οὐδὲ διὰ τῆς δυνάμεως του. Πᾶσα ἀγωγὴ, ἣτις στηρίζεται ἐπὶ τῶν οὐκείων της, ἴδιαιτέρων δυνάμεων καὶ τεχνῶν, φαντάζεται δὲ ὅτι διὰ σεφιας καὶ ἐπιδεξιότητος τὰ πάντα κατορθοῖ, δὲν εἶναι χριστιανική. «Ο χριστιανὸς παιδαγωγὸς ἔκτιμη πάσσαν τέχνην καὶ ἐπιδεξιότητα, ἢ μεγίστη δύμας αὐτοῦ τέχνη εἶναι νὰ μὴ ἐγκαταλίπῃ τὴν πρὸς τὸν τρόφιμον ἀγάπην του, ἵστις «πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἀλπίζει, πάντα ὑπομένει». Περὶ τῶν τροφίμων του διατυποῦ τὰ ἔξι χρυσᾶ ἀπορθέγματα» α'.) ἔνο χριστιανός, β'.) ἔχε τὰς ἀπαιτουμένας γνώσεις τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ γ'.) ἔχε τὴν προσήκουσαν διδαχτικὴν ἰκανότητα».

β'.) Περὶ τῆς θέσεως καὶ ἐπιβλέψεως τῶν σχολείων λέγει.

«Τὸ σχολεῖον δύναται νὰ ἔχῃ τρεῖς μητέρας, ἵστι τὸν οἰκον, τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν πολιτείαν. Ἐκάστη τῶν τριῶν τούτων ἔξουσιῶν ἔχει δικαίωμα νὰ ἴδοιη σχολεῖα» ἔχει δύμας ἐκάστη τὸ δικαίωμα ἐρ μόνῳ τῷ κύκλῳ της. «Ἐκάστη ἔξουσία δύναται τούλαχιστον γ' ἀπαιτήσῃ παρὰ τῆς ἀλλῆς τὸ νὰ μὴ βλάπτῃ δ, τι εἶναι ἴδικόν της. «Αν δύμος αἱ ἔξουσίαι διάκεινται πρὸς ἀλλήλας ἐν καλαῖς σχέσεσι, τότε ὑποστηρίζονται ἀμοβαῖνως ἐν τῇ ἐπιτεύχει τοῦ ἀκοτοῦ των».

γ'.) «Ο Χάροιος ἀνθίσταται εἰς τὸν χωρισμὸν τῶν παιδῶν κατά τὴν ἀνωτέραν καὶ κατωτέραν κοινωνικὴν τάξιν.

«Εἶναι λίαν σπουδαῖον δι τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις εἶναι ἀναμεμειγμένοι παῖδες πτωχῶν καὶ πλουσιών γονέων ἀλλως γεννᾶ ἥδη ὁ σχολικὸς βίος ἀπαίσιου τάσιν πρὸς ταξινόμησιν». Περβλ. Κομενίου μεγάλην διδαχτικὴν 12 κεφ. καὶ Πεσταλότσην, πῶς ἡ Γεργ. I. ἐπεστ.

δ'.) «Ἀπαιτεῖ καλυτέραν μύροφυτεύσην τῆς μεθόδου διὰ τὸ

καθ' ἔκπτωτον διδασκαλία μηδήματι.

Διεπομαγματεύετο κατά τὰ μέσιώματα τοῦ Πεσταλότση μεθοδικῶς τὴν διδασκαλίαν ἐν τῇ γερμανικῇ, ἐν τῇ ἀριθμητικῇ, ἐν τῇ γεωμετρίᾳ, ἐν τοῖς θετικοῖς ἀντικειμένοις (ἐν τῇ κοσμογραφίᾳ) καὶ ἐν τῇ γυμναστικῇ.

ε'.) Εἶναι δὲ ποδότος δοτικές ἔξιηρε τὴν απονδαστητα τῆς ἐπιμελείας τῆς ὑγείας ἐν τοῖς διδασκαλείοις.

Λέγεται «Θέλω νὰ βρηθῆσω τὴν πατρίδα μου, νὰ παιδαγωγήσω ἴσχυροὺς ἄνδρας». Τὸ δισχολεῖσθαι εἰς τὴν βοτανικήν, κηπουρικήν, τὸ λούεσθαι, κολυμβᾶν, παγοδρομεῖν καὶ ἡ γυμναστικὴ θαύκουν νὰ διατηρήσωσι τὸν τρόφιμον ὑγιᾶ καὶ ἴσχυρόν. Καὶ τοὺς διδασκάλους ἐντόνως προτρέπει νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς ὑγείας των ἀποτείνων αὐτοῖς ἔξαιρέτους συμβούλας.

5. ΣΤΕΦΑΝΟΣ (1761 — 1850).

1. Υἱὸς Ἱεροκήρυκος ὁ Ἐρρίκος Στέφανος ἐκ Γμύνδ τῆς "Οβερφράγγεν ἐσπούδασε θεολογίαν κατὰ τοὺς διαμαρτυρομένους, ἥτο ἐπὶ δεκαετίαν παιδαγωγὸς πρίγκηπος καὶ ἐπειτα ἐγένετο σχολικὸς σύμβουλος ἐν Βαυαρίᾳ. "Ενεκα δὲ τῆς ἀνευλαβεῖς καὶ ἐγδρικῆς τάσεώς του πρὸς πᾶν θετικὸν τοῦ χριστιανισμοῦ προεκλήθη ἡ ἀπόλυτις του.

2. Ὡφέλλησε τὸ δημοτικὸν σχολεῖον.

α'.) Ἐγένετο εἰσηγητής τῆς φωνητικῆς μεθόδου καὶ οὕτως ἀπῆλασεν ἀπὸ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τὸ συλλαβίζειν. (Δὲν είναι ὅμως ὁ Στέφανος ὁ ἐφευρετής τῆς φωνητικῆς μεθόδου. "Ηδη τὸ 1537 είχε συστήσει αὐτὴν ὁ Βαλεντίνος Ἰκκελσάμερο).

β'.) Προηγαγεῖ καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀριθμητικῆς καὶ ἐπειδίωξεν ἐν τοῖς ἀνωτέρωις σχολείοις νὰ δοθῇ ἡ προσήκουσα θέσις τῶν ἐγκρίτων γερμανῶν συγγραφέων.

γ'.) Εἶχε δραστηρίως ἐπιμεληθῆ περὶ τῆς τελειοποιήσεως τῆς μηροφύσεως τῶν διδασκάλων καὶ τῆς μησθοδοσίας αὐτῶν,

3. Ψεκτὰ εἶναι.

α'.) Ὁ ἀγών του κατὰ τοῦ θετικοῦ χριστιανισμοῦ. Προηγαγεν αἰσθητῶς τὴν θρησκευτικὴν ἀναμόρφωσιν τῶν ἐν